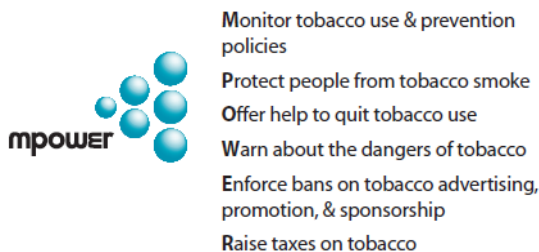

GYTS mērķi

Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums (Global Youth Tobacco Survey - GYTS) ir Vispārējās tabakas uzraudzības sistēmas (Global Tobacco Surveillance System - GTSS) daļa, kurš ir pasaulē atzīts uzraudzības standarts tabakas izstrādājumu lietošanā jauniešiem un tabakas kontroles pasākumu indikatoru uzraudzībā valstīs.

GYTS ir reprezentatīvs šķērsriezuma pētījums skolās, klasēs, kurās mās 13-15 gadīgie skolēni. GYTS izmanto standartizētu aptaujas anketu, atlasas metodi un datu vākšanas protokolu. Tas palīdz valstīm izpildīt Pasaules Veselības organizācijas (PVO) Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību prasības vākt starptautiski salīdzināmus datus. PVO 2008.gadā izveidojusi sistēmu MPOWER – sešu uz pierādījumiem balstītu tabakas kontroles pasākumu paketi, kuri samazina tabakas lietošanu: uzraudzīt tabakas lietošanu un profilakses politiku; pasargāt cilvēkus no tabakas dūmiem; piedāvāt palīdzību smēķēšanas atmešanā; brīdināt par tabakas lietošanas kaitīgumu; ieviest aizliegumus tabakas reklāmai, pārdošanas veicināšanai un pasākumu sponsorēšanai no tabakas industrijas puses; paaugstināt nodokļus tabakas izstrādājumiem.

GYTS Metodoloģija

GYTS izmanto standartizētu metodoloģiju, kura ietver divpakāpju klasteru atlasas metodi ar skolas atlasas iespējamību proporcionālu skolēnu skaitam. Nākamajā pakāpē pēc nejaušības metodes tiek atlasītas klases katrā skolā. Visi atlasītās klases skolēni var piedalīties aptaujā. Aptaujā tiek izmantota anketa ar standartizētiem obligātajiem jautājumiem, katra valsts var izmantot arī izvēles jautājumus, lai uzraudzītu tās tabakas kontroles indikatorus. Anketā iekļauti jautājumi par tabakas izstrādājumu (smēķējamo un bezdūmu) lietošanu, smēķēšanas atmešanu, pasīvo smēķēšanu, tabakas izstrādājumu un pret tabaku vērstu reklāmu, tabakas izstrādājumu pieejamību, zināšanām un attieksmi pret tabakas lietošanu. Anketa ir pašaizpildāma un anonīma, lai nodrošinātu konfidencialitāti.

Latvijā 2023./2024.mācību gadā GYTS aptauju koordinēja Veselības ministrijas padotības iestāde Slimību profilakses un kontroles centrs. Kopējais atbildējušo īpatsvars bija 61,0%. Kopumā 3590 7.-9.klašu skolēni aizpildīja anketas. No tiem 3274 skolēni bija vecumā no 13 līdz 15 gadiem. Faktu lapā ir apguļoti dati par 13-15 gadus veciem skolēniem.

GYTS Būtiski fakti

TABAKAS PRODUKTU LIETOŠANA

- 17,3% skolēnu (15,4% zēnu, 18,8% meiteņu) lieto kādu no tabakas produktiem (tajā skaitā arī karsējamās tabakas produktus).
- 14,5% skolēnu (12,6% zēnu, 16,0% meiteņu) smēķē kādu no tabakas produktiem.
- 10,5% skolēnu (9,2% zēnu, 11,5% meiteņu) smēķē cigaretes.
- 5,1% skolēnu (4,4% zēnu un 5,6% meiteņu) lieto karsējamās tabakas produktus.
- 5,1% skolēnu (5,9% zēnu, 4,2% meiteņu) lieto bezdūmu tabakas produktus.

ELEKTRONISKO CIGAREŠU SMĒĶĒŠANA

- 21,9% skolēnu (17,9% zēnu, 26,7% meiteņu) smēķē elektroniskās cigaretes.

SMĒĶĒŠANAS ATMEŠANA

- Gandrīz 7 no 10 (67,5%) skolēnu, kuri smēķē kādu no tabakas produktiem, ir mēģinājuši atmet smēķēšanu pēdējo 12 mēnešu laikā.
- Gandrīz 5 no 10 (45,5%) skolēnu, kuri smēķē kādu no tabakas produktiem, šobrīd grib atmet smēķēšanu.

PASĪVĀ SMĒĶĒŠANA

- 38,1% skolēnu ir pakļauti tabakas dūmu ietekmei mājās.
- 45,7% skolēnu ir pakļauti tabakas dūmu ietekmei sabiedrisko vietu telpās.

TABAKAS PRODUKTU PIEEJAMĪBA

- 19,2% skolēnu, kuri pašlaik smēķē cigaretes, pērk tās veikalā, kioskā vai degvielas uzpildes stacijā.
- 70,1% skolēnu, kuri pašlaik smēķē un mēģinājuši pirkt cigaretes tirdzniecības vietās, NAV atteikts tās pārdot viņu vecuma dēļ.

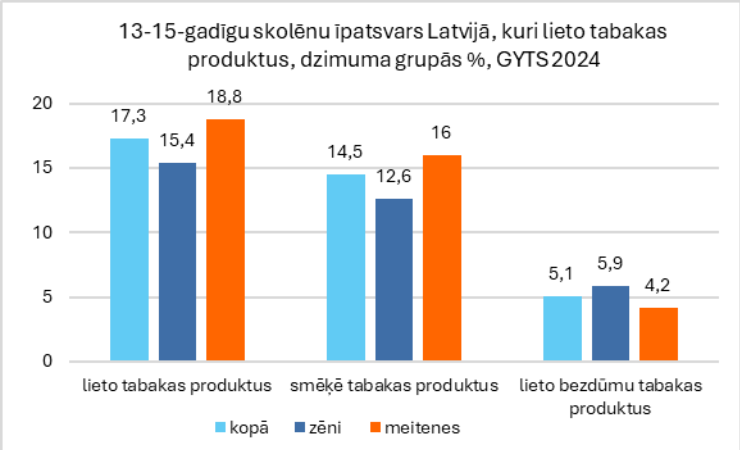
MEDIJI UN REKLĀMA

- Gandrīz 7 no 10 (67,0%) skolēnu ir pamanījuši pret tabakas lietošanu vērstu informāciju medijos.
- Gandrīz 5 no 10 (49,7%) skolēnu ir pamanījuši tabakas izstrādājumu reklāmu tirdzniecības vietās.
- Gandrīz 1 no 10 (9,0%) skolēnu pieder kāda lieta ar cigarešu markas logo.

ZINĀŠANAS UN ATTIEKSME

- 30,8% skolēnu ir pārliecināti, ka citu cilvēku smēķēšana viņu tuvumā kaitē viņu veselībai.
- 80,6% atbalsta smēķēšanas aizliegumu sabiedrisko vietu telpās.

TABAKAS PRODUKTU LIETOŠANA			
Jebkādu tabakas produktu lietošana (smēķējamie, karsējamie un/vai bezdūmu izstrādājumi)	KOPĀ (%)	ZĒNI (%)	MEITENES (%)
Lieto tabakas produktus ¹	17,3	15,4	18,8
Pamēģinājuši lietot tabakas produktus ²	45,0	41,9	48,0 *
Smēķē tabakas produktus			
Smēķē kādu no tabakas produktiem ³	14,5	12,6	16,0
Smēķē cigaretes ⁴	10,5	9,2	11,5
Regulāri (gandrīz ik dienas) smēķē cigaretes ⁵	3,2	3,1	3,3
Smēķē citus tabakas produktus ⁶	8,8	8,0	9,4
Pamēģinājuši smēķēt tabakas produktus ⁷	42,1	38,9	45,1
Pamēģinājuši smēķēt cigaretes ⁸	36,7	33,8	39,5 *
Pamēģinājuši smēķēt citus tabakas produktus, kas nav cigaretes ⁹	25,6	23,7	27,3
Lieto karsējamās tabakas produktus			
Lieto karsējamās tabakas produktus ¹⁰	5,1	4,4	5,6
Pamēģinājuši karsējamās tabakas produktus ¹¹	13,8	12,5	14,9
Lieto bezdūmu tabakas produktus			
Lieto bezdūmu tabakas izstrādājumus ¹²	5,1	5,9	4,2
Pamēģinājuši bezdūmu tabakas izstrādājumus ¹³	12,0	12,4	11,3
Nosliece uzsākt tabakas produktu lietošanu			
Nesmēķētāji, gatavi uzsākt smēķēt nākamajā gadā ¹⁴	27,0	24,9	29,5

ELEKTRONISKO CIGAREŠU SMĒĶĒŠANA			
	KOPĀ (%)	ZĒNI (%)	MEITENES (%)
Smēķē elektroniskās cigaretes ¹⁵	21,9	17,0	26,7
Pamēģinājuši lietot elektroniskās cigaretes ¹⁶	52,7	47,8	57,3

SMĒĶĒŠANAS ATMEŠANA			
	KOPĀ (%)	ZĒNI (%)	MEITENES (%)
Tabakas produktu smēķētāji, kuri mēģinājuši atmest smēķēšanu pēdējo 12 mēnešu laikā	67,5	61,0	70,9
Tabakas produktu smēķētāji, kuri šobrīd grib atmest smēķēšanu	45,5	39,4	48,4
Tabakas produktu smēķētāji, kuri domā, ka varētu atmest smēķēšanu, ja to vēlētos	80,1	80,5	80,1
Tabakas produktu smēķētāji, kuri ir saņēmuši palīdzību/ieteikumus no speciālas programmas vai speciālista smēķēšanas atmešanā	14,2	11,9	15,8

PASIVĀ SMĒĶĒŠANA			
	KOPĀ (%)	ZĒNI (%)	MEITENES (%)
Pakļauti tabakas dūmu ietekmei mājās ¹⁷	38,1	35,9	40,0*
Pakļauti tabakas dūmu ietekmei sabiedriskā vietā telpās ¹⁷	45,7	43,1	48,1*

Pakļauti tabakas dūmu ietekmei sabiedriskās vietās ārpus telpām ¹⁷	72,3	67,6	77,1*
Skolēni, kuri redzējuši kādu smēķējam skolas telpās vai skolas teritorijā ¹⁸	38,9	37,2	40,5

TABAKAS IZSTRĀDĀJUMU PIEJAMĪBA			
	KOPĀ (%)	ZĒNI (%)	MEITENES (%)
Cigarešu smēķētāji, kuri pirkusi cigaretes veikalā/kioskā/ degvielas uzpildes stacijā ¹⁹	19,2	24,6	14,5
Cigarešu smēķētāji, kuri pirkusi cigaretes un viņiem nav atteikts tās pārdot viņu vecuma dēļ ²⁰	70,1	60,3	78,1*
Cigarešu smēķētāji, kuri pirkusi atsevišķas cigaretes ²¹	30,8	32,1	27,5

MEDIJI			
TABAKAS IZSTRĀDĀJUMU REKLĀMA	KOPĀ (%)	ZĒNI (%)	MEITENES (%)
Skolēni, kuri redzējuši tabakas reklamēšanu tirdzniecības vietās ²²	49,7	47,0	52,1*
Skolēni, kuri redzējuši tabakas lietošanu/ smēķēšanu, skatoties TV, video vai kino ²³	27,7	23,0	31,6*
Skolēni, kuriem pieder kāda lieta, uz kuras ir kādas cigarešu markas/tabakas produkta logo	9,0	9,5	8,4

PRET TABAKU VĒRSTA REKLĀMA			
Skolēni, kuri ievērojuši pret tabaku vērstu ziņu/informāciju medijos ¹⁸	67,0	63,6	70,4*
Skolēni, kuri ievērojuši pret tabaku vērstu ziņu/informāciju sporta, izklaides pasākumos ²⁴	43,6	47,2	39,7*
Smēķētāji, kuriem brīdinājumi uz cigarešu paciņām lika domāt par smēķēšanas atmešanu ²⁵	13,7	12,1	14,4
Skolēni, kuriem pēdējo 12 mēnešu laikā skolā stundās ir stāstīts par smēķēšanas kaitīgumu	47,6	45,9	49,5

ZINĀŠANAS UN ATTIEKSME			
	KOPĀ (%)	ZĒNI (%)	MEITENES (%)
Skolēni, kuri domā, ka, uzsākušam smēķēt, noteikti būtu sarežģīti atmest smēķēšanu	41,4	35,9	46,9 *
Skolēni, kuri domā, ka smēķēšana palīdz cilvēkiem justies brīvāk saietos, kompānijās vai citos sarīkojumos.	37,9	32,7	42,9*
Skolēni, kuri domā, ka citu cilvēku smēķēšana viņu klātbūtnē noteikti ir kaitīga viņu veselībai.	30,8	34,4	27,2
Skolēni, kuri atbalsta smēķēšanas aizliegumu sabiedrisko vietu telpās	80,6	79,7	81,7
Skolēni, kuri atbalsta smēķēšanas aizliegumu sabiedriskās vietās ārpus telpām.	60,2	64,5	56,1

¹ Smēķējuši cigaretes vai cita veida tabakas produktus un/vai lietojuši bezdūmu tabakas produktus vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā. ² Pamēģinājuši smēķēt tabakas produktus un/vai lietot bezdūmu tabakas produktus. ³ Smēķējuši cigaretes vai cita veida tabakas produktus vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā. ⁴ Smēķējuši cigaretes vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā. ⁵ Smēķējuši cigaretes 20 vai vairāk dienās pēdējo 30 dienu laikā. ⁶ Smēķējuši cita veida tabakas produktus nekā cigaretes vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā. ⁷ Pamēģinājuši smēķēt cigaretes vai citus tabakas produktus, kaut vai vienu vai divas reizes ievēlot dūmus. ⁸ Pamēģinājuši smēķēt cigaretes, kaut vai vienu vai divas reizes ievēlot dūmus. ⁹ Pamēģinājuši smēķēt citus tabakas produktus, kas nav cigaretes, kaut vai vienu vai divas reizes ievēlot dūmus. ¹⁰ Lietojuši karsējamās tabakas produktus vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā. ¹¹ Pamēģinājuši lietot karsējamās tabakas produktus, kaut vai vienu vai divas reizes ievēlot dūmus. ¹² Lietojuši bezdūmu tabakas produktus pēdējo 30 dienu laikā. ¹³ Pamēģinājuši lietot bezdūmu tabakas produktus. ¹⁴ Nosliece uzsākt tabakas produktu lietošanu nākotnē ietver tos, kuri atbildējuši "noteikti, jā", "drīzāk, jā" vai "drīzāk, nē" jautājumā ja kāds no labākajiem draugiem piedāvātu kādu tabakas produktu, vai viņi to lietotu, vai "noteikti, jā", "drīzāk, jā" vai "drīzāk, nē" jautājumā par iespējamu tabakas produktu lietošanu nākamā 12 mēnešu laikā. ¹⁵ Smēķējuši elektroniskās cigaretes vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā. ¹⁶ Pasreizējā elektronisko cigarešu lietošana tiek vērtēta atsevišķi no cigaretēm, citiem smēķējamās un bezdūmu tabakas produktiem, un tā nav iekļauta pasreizējās tabakas lietošanas definīcijā. ¹⁷ Pēdējo 7 dienu laikā. ¹⁸ Pēdējo 30 dienu laikā. ¹⁹ Tirdzniecības vieta, kurā cigarešu smēķētāji pirkusi cigaretes pēdējo 30 dienu laikā. ²⁰ No tiem, kuri mēģinājuši pirkt tirdzniecības vietās cigaretes pēdējo 30 dienu laikā. ²¹ Pamatojoties uz pēdējo pirkumu, starp tiem, kuri iegādājās cigaretes pēdējo 30 dienu laikā. ²² No tiem, kuri ir apmeklējuši tirdzniecības vietas pēdējo 30 dienu laikā. ²³ No tiem, kuri ir skatījušies TV, video vai kino pēdējo 30 dienu laikā. ²⁴ No tiem, kuri ir apmeklējuši sporta, izklaides vai citus sabiedriskos pasākumus pēdējo 30 dienu laikā. ²⁵ No tiem, kuri ir redzējuši brīdinājumus uz cigarešu paciņām pēdējo 30 dienu laikā.

Piezīme: Dati ir svērti, lai būtu reprezentatīvi visiem 13 – 15 gadus veciem skolēniem Latvijā. Procenti rāda katra indikatora izplatību dzimuma grupās.

* Salīdzinājums starp dzimuma grupām ir statistiski nozīmīgs ar p < 0,05.